

ŞAHSİYETİN ÇÖZÜMÜ VE MUTLAKÇILIK*

F.C.S. Schiller (1864-1937)

Çev. Nihat DURMAZ**

İŞLENEN KONU

I. Mutlakçı teori ile hayatın açık gerçekleri arasındaki uyumsuzluk, Mutlak'ın kuşattığı düşünülen münferit zihinlerin (I) katılığı/kapalılığı (imperviousness) ve (II) ihtilaflarından kaynaklanır.

II. Eğer tecrübeye müracaat edilirse, pek çok zihnin bilinçsiz olarak birleştiği ve duyuşsal algı olmaksızın (telepathically) iletişim içinde olduğu anlaşılabilir.

III. "Beauchamp" ailesi örneğinde olduğu gibi, "bölünmüş bir şahsiyetin" olasılıkları

IV. Bunlar, Mutlaklığa aktarılabilir. Onun bölünmesi= "Dünyanın yaratılması", "bir ve çok" probleminin çözümü.

V. Bölünmüş bir Mutlak, ölmüş ya da deli olur mu?

I. Tüm dünyayı evrensel bir zihinde içkin olarak ele alan Mutlakçılığın karşılaştığı başlıca problemlerden biri olarak, birbirleriyle sadece ayrıntılı sinyal kodlarıyla ve maddî araçlar kullanarak anlaşabildiği görülen zihinlerin *katılığı* denilen şey ve aynı Evrensel Bilinçte mündemiç olduğu farz edilen bağımlı zihinler arasındaki ilişkilerin hiç de istenilen düzeyde olmamasıdır. Aklı başında bir insanın zihninde onun bilinç içerikleri, uyumlu bir biçimde var olur; onlar ne birbirlerinden bağımsız ne de birbirlerine düşmandırlar; rasyonel ve uygun bir yolla, kolay bir şekilde birbirlerinin yerine geçerler veya hatta birbirlerine halef selef olurlar; metaforik olarak zihinsel 'mücadele' denen bir şeyin olduğu yerde bile süreç, muhteva için sıkıntı verici değildir, ancak, mücadeleyi ve tehlikeyi bir bütün olarak hisseden herhangi bir zihne acı verebilir. Diğer yandan kendimizi Evrensel bir Zihnin düşünceleri olarak tasavvur ettiğimizde, zihnin ne olduğunu düşünmek tam bir kaos halini alır! Bağımsız görünen ve kendi kendine kapanan birlikler haline dönüşmesi ne kadar tuhaf bir husustur! Düşüncelerinin her birinin kendi diğerlerine çok az bir saygı duyarak kendi menfaati için kavga etmek ve azgınca mücadele etmek durumunda olması ne kadar gariptir! Dünyanın bize görüldüğü gibi olması gerektiği hipotezi ne kadar tuhaf gözüküyor! Böylelikle Mutlakçılar, "Mutlak'ın kendisini niçin ve nasıl merkezlere ayırdığını ya da bölünmüş olduğu halde hala nasıl bir olarak kaldığını bilmiyoruz" cümlesini itiraf etmeye itilebilir.*

* Bu makale, ilk olarak *The Journal of Philosophy, Psychology, and Scientific Methods* adlı derginin 30 Ağustos 1906 (III 18) sayısında yayınlanmıştır.

** Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, ndurmaz@bartin.edu.tr.

* F. H. Bradley, *Görünüş ve Gerçeklik*, s. 527

Bu yüzden anlaşılır olguların karşısında mutlak idealizmin iddialarının makul olmadığı inkâr edilemez. Monizmin aksine dünyanın görünüşü, çok sayıda bileşen arasında kıran kırana bir mücadelenin sonucu, pek çok heterojen varlığın toplanma ve savaş alanı gibi gözüktür. Kısacası dünya, aslında plüralist bir karakterde gözüktür. Buna rağmen yine de monist bir yorumlama üzerinde ısrar edersek, en alt düzlemde gerçekleşebilen monizmin sanki öyle olmadığı, varlıkların sürekli olarak uzayda genişletilmiş bedenler gibi gözükmeyeceği söylenebilir mi? Diğer ifadeyle monizmimiz, idealist bir yapıdan ziyade materyalist bir yapıda olmamalı mıdır? Her şeyi kuşatan bir zihinde varlıkların ideal birliği, diyalektik ustalığın hiçbir kısmının olguları özümsemeyeceği ve hiçbir metafiziğin bu postulat ile onlar arasındaki uçuruma apriori bir köprü olamayacağı keskin bir özlem olarak görünüyor.

Bununla birlikte Mutlakçılık'ın idealist monizmi, pek çok insanda ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan bir inanç oluşturur, en yüksek kesinlik ve açıklıkla onların esas fikirlerini düşünmelerine yardım etmek için gerçek bir hizmet sunmalıdır ve kendi lehine söylenecek olanın savunucularının henüz keşfetmiş olduklarından daha fazla olduğunu iddia etmek, saygısızlık olarak görülmemelidir. Çünkü sadece modern psikoloji, deneyime ve deneysel kanıtlara başvurmayı kabul eden "mutlak idealistler" in karşılaştıkları zorluklardan bazılarını ortadan kaldıran analogiler sağlayabilir.

2. Bireysel zihinlerin geçirimsizliği ve müşterek seçkinliği, bilincin eşiği kavramının genişletilmiş kullanımıyla anlaşılabilir ve açıklanabilir. Kuşkusuz söz konusu değişkenin iyi olduğu bilinmektedir, örneğin; yoğun bir zihinsel yoğunlaşmaya/odaklanmaya eşlik eden *limen(eşik)*in yükseltilmesi, genellikle bilinçli olan pek çok süreci bilinçaltına itmektedir. Öte yandan, normalde bilincinde olmaksızın ya da tam bir bilinçlilikle organizmada devam eden pek çok husus, eşiğin anormal bir şekilde düşmesiyle bilinçli hale gelebilir. Bu nedenle kanın dolaşımı, her bir kılın büyümesi, her hücrenin yaşamı gibi beden her işlevinden hareketle yeniden bilinçlenebileceğimiz düşüncesi, saçma bir anlayış değildir. Aslında şu an bilinçli olmamızın tek sebebi, yararlı bir ereğin bu şekilde sunulamayacağı ve bilincin teleolojik olarak maddi bir mekanizmaya avantaj sağlamayan, onu cezazsız bırakmayan süreçler için sınırlanma gerekliliğinin görülmesidir.

Şimdi bu anlayışı bir adım daha ileriye götürmek ve daha geniş bir zihinde eşiğin yükseltilmesinden kaynaklanan bireysel zihinleri kavramak daha kolaydır; onlar, görünüşte bağlantısız olsa da daima eşiğin (*limen*) altında bağlantılı olacaklardır, böylece söz konusu eşiği düşünmekle onların sürekliliği yeniden kendini gösterecek ve zihinsel süreçler, doğrudan bir zihinden diğerine geçebilecektir. Bu nedenle özel zihinler, sadece görünür ya da bilinç üstü bölümlerde birbirinden koparılıp ayrılacaktır, bir dizi adacık, gerçekten batık bir dağ zincirinin tepeleri olabilecek ve su seviyesinin aniden düşürülmesi halinde sürekli hale gelebilecektir. Ya da daha dinamik bir analogi kullanmak için onlar, bir amibin hayati işlevi sırasında ortaya koyduğu ve geri çekildiği bir yalancı ayağa (*pseudopodia*) benzetilebilir. Deneysel olarak böyle bir zihnin bilinçaltı birliği, ideaların bir zihinden diğerine ve doğrudan aktarılmasında kendisini göstermesi beklenebilir, üstelik bu husus, meydana gelmiş gibi görünmeyen bir zihinde tesadüfen, gizemli ve belli belirsiz bir şekilde yayılacaktır. Şimdi bu durum, genellikle sözde "telepati" olgusunun karakteridir ve eğer mutlakçılar, düşüncelerinin akla yakınlığı hususunda insanları ikna etmek isterlerse, telepatinin gerçekliğini inkâr edilemez bir temel üzerine inşa etmekten daha etkileyici bir politika benimseyemezler.

3. Ayrıca, anormal psikolojinin daha fazla aydınlanma getirdiği söylenebilir. Hiç kimse "Beauchamp" ailesinin sıkıntıları vasıtasıyla kişiliğin doğası üzerine atılmış bir ışık tarafından büyülenmeksizin Dr. Morton Prince'in *Bir Kişiliğin Ayrışması*[†] hakkındaki büyüleyici kitabını okuyamaz. Burada Bölüm I "Aziz", Bölüm III "Sally" ve Bölüm IV "Aptal" (ikincil karakterlerden bahsedilmeden) olarak hepsinin görünüşte kendi ifadeleri, inançları, zevkleri, tercihleri vb. ile varlıklarını tamamladığı görülür; çok çeşitli ve ayırt edici olan ise bir zamanlar onlara ayrıcalık tanıyan hiç kimsenin herhangi bir zamanda ortak olarak paylaştıkları organizma aracılığıyla onların ortaya çıkmasından şüphe etmemesidir. Yine de hepsinin daha büyük bir benliğe dâhil olduğu, bu durumun da bazen onların farkına varmakla bazen de birinden diğerine geçen bilgi sayesinde gerçekleştiği söylenebilir. "Aziz" ve "Aptal"ın "gerçek (original) Bayan Beauchamp"ın bölünmesinden başka bir şey olmadığı görüldü ki o, Dr. Prince'in kurnaz (astute) manipülasyonları tarafından varlığını yeniden hatırladığı ve toparlandığı zaman her iki durumu da hatırladı ve onları kendisinin hastalıklı halleri olarak kabul etti. "Sally" ve "gerçek Bayan Beauchamp" arasındaki ilişkilerde, ortak zemin görünürde olandan daha da derinlere uzanır ve ikincinin yeniden inşası, birincinin geri emilimi (reabsorption) değil sadece bastırılması anlamına gelir. Onların aynı bedenle ortak ilişkileri, "Sally" ve "gerçek Bayan Beauchamp"ın birleşebileceği ve tek bir varlığa dönüşebileceği bir düzlemin hala varlığını göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle çok miktarda yüzeysel çeşitlilik ve bölünmenin yüzeyin altında önemli bir birlikle bir arada var olabileceği gösterilmiştir. Birbirinden farklı "Bayan Beauchamp"lar, bağımsız karakterlere, nefret etme, sevme, hor görme, acıma, korkma, birbirleriyle kavga etme ve birbirinden farklı bilişsel görünüşlere sahipti ve bu yüzden onların çoğu, varlıklarını sürdürmeye kararlı oldukları için problemleri hayatlarından zevk alırlar, "gerçek Bayan Beauchamp"ın yeniden inşası, onların yok oluşu anlamına geldiğinden onlar, böyle bir durumu hoş karşılamazlar. Onların kendi aralarındaki eğlenceli tartışmaların tarihi, çok gürültülü bir kız okuluna benzetilebilir; ama kendimiz ile ilgili herhangi bir uygulamaya sahip olmak için oldukça anormal bir durumda kendimizi hemen hemen hiç pohpohlamayız, çünkü normal yaşamımız, rüyalar gibi içimizde kişiliğin benzer bölünmelerinin başlangıcını açıkça sergiler, her ne zaman biz, onların tutarsız şakalarına duyarlı olmaktan yeterince rahatsız olursak, içimizdeki "Sally'ler", açıkça zihnimizin içeriğine dokunur.

Bununla birlikte, bu durumun büyük felsefi dersi, ortak bir özün birliğinin çok kısmi ve eksik bir eğilimler topluluğu oluşturduğu ve buna sahip olan kişiliklerin etkinlikler ile arzularında hiçbir çeşit uyumu garanti edemeyişidir.

4. Eğer bu hususu evrene uygularsak, Mutlaklık tarafından da tasarlanan kozmik durumun tam bir temsilini elde etmek için bu olağanüstü durumun sunduğu fenomeni süresiz olarak çoğaltmamız gerektiği açıktır. Bu teoride tüm varoluşlar, bir olan Mutlak'ın ikincil kişilikleridir, kendi içeriklerinde, karakterlerinde ve kapasitelerinde sonsuz derecede farklıdırlar ve "Beauchamp" ailesinin üyelerinden çok daha büyük bir oranda sadece "Sally" tarafından ele geçirilen böyle bir gücün eşzamanlı ortaya çıkışıdır. Buna göre biz, Mutlak'ın "bölünmesi"yle ortaya çıkan Evrensel Beauchamp Ailesi'nin "Aptalları", "Azizleri" ve Sally'leri" olmalıyız. Bu husus, hepimiz için bütünüyle memnuniyet verici bir durum değildir (özellikle bu durum, yazar gibi, Mutlak'ın "Sally'leri" arasında yer almayı düşünenler için

[†] Longmans, 1906.

önceden belirlenmiş gibi görünüyor); ancak böyle bir düşüncenin kendisi, oldukça makul ve teorik itirazdan arınmış olacaktır.

Gerçekten de bu husus, pek çok teorik probleme çok fazla ışık tutacaktır. Eğer içeriğin uyumsuzluğu özün birliği için bir engel değilse, dünyada sergileniyor gibi görünen zıt varlıkların olağanüstü kargaşası, anlaşılabilir hale gelecek ve plüralizmin lehine tutarlı bir delil olmaktan çıkacaktır. Yine ölümden kişiliklerin yok olması, "Sally" veya diğer kişinin organizmayı kontrol ettiğinde, "Bölüm I" ya da "Bölüm IV" gibi bir faaliyet alanından geçici olarak çıkışına delalet edebilir. Tezahür etmekten aciz ve neler olup bittiğinden habersiz anlamında "ölmüş" olan kişi, ancak "zamanı kaybettikten" sonra kesintiye uğramış hayatının ince çizgilerini geriye alma ve yeniden ortaya çıkarma yeteneğine sahiptir. Böylelikle değişmeyen bir Mutlak'ta olayların döngüsel tekrarı ile yeniden dünyaya gelme doktrinleri için bir destek bulunabilir.

Yine -Mutlak'ın bölünmesinden hareketle- doğayı açıklamak ve "Yaratılış" tarihini bugüne kadarkinden daha iyi tanımlamak mümkün olacaktır. "Dünyanın Yaratılışı", aslında ilk "Bir'in "Çok"a bölünmesi anlamına gelir ve bu durum, 1893 yılında "gerçek Bayan Beauchamp"ın parçalandığı felaket ile karşılaştırılabilir. Mutlak'ın durumunda tarihin kendisi, elbette böyle bir kesinlik ile sabitlenemez, fakat Bir'in Çok'a bölünme tarihi ve buna bağlı olarak dünyanın yaratılması (ya da belki de "taşma"), hâlihazırda meydana gelen bir "bölünme" tarihi olarak tanımlanmış olabilir. Bu değişimin kendisi neredeyse hiç mümkün değildir ve anlaşılabilir bir olay olarak kabul edilmesi kesinlikle zorunlu değildir. Çünkü biz bu hususu, Bir'in rasyonel sükûnetinin bölünmesi olan *eski hipotezden* hareketle açıklamaya çalışmaktan vazgeçmeliyiz.

Yine Bir ile ilgili olarak pek çok problem - varoluşa devam edip etmediği gibi - ortaya çıkacaktır; o, birliğini tekrardan kazanmaya ve dünyayı yeniden içine çekmeye (reabsorb) istekli olmasa bile ya da varoluşunun askıya alınıp alınmadığına bakmaksızın, birliğinin yeniden inşası ile Çok'un yeniden emilmesini beklerken, ya da çok sayıda ilişkili varlıklara "bölünmesi", bu şekilde üretilen çoğul dünyanın kalıcılığını gerektiren nihai ve telafi edilemez bir eylem olarak kabul edildi. Şüphesiz en son alternatif, doğrudan "Beauchamp" durumuna benzetilerek gerçekleştirildi. Çünkü Bayan Beauchamp, Dr. Morton Prince'in (dıştan) ustalık gerektiren müdahalesi olmaksızın birliğini geri kazanamazdı. Ancak dünyanın durumuna benzer bir şey düşünülemez gibi gözüküyor. Zira tanım olarak Mutlak, şeylerin bütünüdür, hiçbir zaman dışsal uyarılmaya maruz bırakılamaz ve eğer bir kez "bölünmüş" olsaydı, dıştan düzeltici öneriler altında kendini bir araya getiremezdi.

Benzer bir sonuç, Mainlander'ın *Philosophie der Erlosung*(Kurtuluş Felsefesi)'unda bulunabilecek çok ilginç bir beklentiyle Bir ile Çok arasındaki ilişki kavramının bir karşılaştırmasından kaynaklanmaktadır. Mainlander, çok keskin bir şekilde evrenin birliğini açıklamak için hala Bir'i ele almanın oldukça gereksiz olduğunu belirtti. Bir'den Çok'a ortak bir iniş, ortak bir köken atfetmek yeterliydi. Dahası, kötümser olmak gerekirse Bir'in kendisini Çok'da yok ederek intihar ettiği, onun özgün dürtüsüne iştirak edenlerin de yavaş yavaş öldüğü, böylece var oluşun amaçsız sefaletinin nihayetinde evrensel bir ölümle sona ereceği söylenebilir. Bununla birlikte Bir'in "intiharı" için "bölünme" nosyonunu ikame ederek sadece belirli bir psikolojik analogu geliştirmek değil aynı zamanda süreci daha anlaşılır kılmak ve dünyanın devamlılığını sağlamak da mümkündür. Bu nedenle her birinin diğerini dolaylı olarak inkâr etmeden gerçeği nasıl kavradığına dair bir bulmaca olan Bir ile

Çok'un tartışmalı probleminin bu ampirik analogiler tarafından anlaşılabilir bir çözüme birkaç adım daha yaklaştırıldığı görülür.

5. Elbette, bu anlayışlar hiçbir sakıncaya yol açmaz. Sözelimi başlangıçta Mutlak'ı hastalıklı ya da tamamen deli olarak düşünmek biraz şaşırtıcıdır. Ancak gerçekten kararlı bir monistin bu tür çıkarsamalardan dolayı tereddüt edeceği iddia edilemez. Çünkü ilk etapta deli bir Mutlak'a itiraz etmek, sadece etik bir önyargıdır. Eğer o, yüksek metafizik alanında etik önyargıların çok az şey olduğunu ve ahlaki bakış açısının mutlak hale getirilmemesi gerektiğini öğrenmemiş olsaydı, az bir amaç[‡] için Mr. Bradley'i okurdu. Çünkü bunu yapmak, Mutlak metafiziğinin ölümü anlamına gelir. Bu nedenle insani düşüncemiz için ayrılmış bir Mutlak'ın deli olacağı olgusu, sadece sonlu zekâmızın sınırlarını kanıtlamalı ve sonsuz mükemmellikten kaçınmamalıdır. Üstelik ikinci olarak, eğer Mutlak, deliliği de içeren bir dünyanın tamamını kapsıyorsa, ne olursa olsun bir anlamda deli olması gerektiği açık bir husustur. Diğer ifadeyle bizim delilik olarak değerlendirdiğimiz bu husus, Mutlak'ın mükemmelliği için zorunlu bir özellik olmalıdır. İddia edilen analoginin ortaya koymaya çalıştığı husus, Mutlak'ta deliliğin bulunduğu dair biraz daha yüksek bir "gerçeklik derecesi" atfetmek ve *nasıl* zorunlu bir özellik olduğunu biraz daha akla yatkın hale getirmektir.

Kuşkusuz daha az sağlam olan monistler, inançlarının böylesi düşünceleri içermesinden biraz rahatsız olabilirler ve hatta söz konusu konuya dair endişelerini artırmaya eğilimli olsalar bile, ayrıntılara bakıldığında onun plüralizm üzerindeki üstünlüğünün hayal ettikleri kadar belirgin olduğu görülür. Ancak metafizikte en azından tutarlı olmak için tereddüt etmemeliyiz, ne de olsa herhangi bir yere yönlendiren bir delili takip etmekten çekinmeyiz. Bu nedenle mutlakçılığın tam olarak albenisi olan bir teori olmasa da yukarıdaki özelliklerinden dolayı mükemmel bir şekilde düşünölmeye değer olduğu vurgulanabilir. Onun gerçek anlamını, kamu anlayışından ya da savunucularının şimdije kadar yapmayı başardıklarından daha anlaşılır bir şekilde ortaya koyarak ona karşı entelektüel sempatomizi gösterebiliriz.

[‡] Ayrıntılı bilgi için bkz. *Görünüş ve Gerçeklik*, Bölüm: 25.